

Latvijas goda konsulārās pārstāvniecības ārvalstīs (1918 – 1991)

Publicēts: 24.01.2017.

"Latvijas valsts organizēšanās darbi virzās ātrā gaitā uz priekšu. Jau ir organizēta armija, jau ir ieviesta daudz maz normālās sliedēs valsts iekšējā dzīve. Arī politiskie un ekonomiskie sakari ar ārzemēm jau nodibinājušies, un tagad mums atliek tikai viņus attīstīt tālāk un pareizāk organizēt. Lai šo nolūku panāktu, Ārlietu ministrijas Ekonomiski – konsulārais departaments organizē ievērojamākās ārzemju pilsētās un centros [t.i. vietās, kur koncentrēts liels latviešu emigrantu un bēgļu skaits, -S.K.] latviešu konsulātus." Tā 1919.gada 16.septembrī Pagaidu valdības oficiālais laikraksts "Valdības Vēstnesis" paziņoja par konsulāro iestāžu izveides sākumu, tālāk rakstā izskaidrojot, kādas darbības veiks konsulāti, lai aizstāvētu valsts saimnieciskās intereses un pilsoņu tiesības ārvalstīs.

1919.gada 7.jūlijā tika iecelts pirmais goda konsulārais aģents – Jānis Kalniņš Ņujorkā (ASV), 18.augustā Arturs Vanags Oslo (Norvēģijā) un 1.decembrī goda konsuls Roberts Valdmanis Šanhajā (Ķīnā).

1920.gadā iecēla 6, 1921.gadā – 11, 1922.gadā – 31, 1923.gadā - 12 goda konsulāros pārstāvjus ārvalstīs. Dažas no nodibinātajām konsulārajām aģentūrām darbojās neilgi – no 5 mēnešiem līdz gadam. Politiskās situācijas un varas maiņas, kā arī citu apstākļu dēļ 1919.-1921.gadā nācās slēgt 3 konsulārās pārstāvniecības Gruzijā, 2 – Ķīnā un vienu – Japānā. 1922.gads uzskatāms par Latvijas goda konsulārā tīkla izveides gadu, kad Lielbritānijā, tās kolonijās un domīnijās darbojās 26, Vācijā 7 un vēl 12 valstīs pa vienai konsulārajai iestādei.

Pirmajos brīvvalsts gados konsulārā darbība tika regulēta pēc Krievijas konsulārā reglamenta 1903.gada redakcijā. Kopš 1925.gada Latvijai bija savs konsulārais reglaments, bet 1935.gadā tika pieņemts jauns reglaments. Goda konsulu vajadzībām uz konsulāro darbību attiecošos normatīvos aktus un dokumentus pārtulkoja angļu, franču un vācu valodā. 1925.gadā goda konsulārās aģentūras tika pārdēvētas par goda vicekonsulātiem.

Latvijas goda konsulāro pārstāvniecību skaits ārvalstīs 1924.-1940.gadā bija šāds:

	1924	1925	1928	1933	1940
Goda ģenerālkonsulāti	2	2	5	9	9
Goda konsulāti	34	50	77	120	101
Goda vicekonsulāti	29	48	82	61	76
Goda konsulārās pārstāvniecības pavisam kopā	65	100	164	190	186

Visvairāk goda konsulāro pārstāvniecību Latvijai bija Lielbritānijā un domīnijās; tad – Vācijā, ASV, Zviedrijā, Somijā, Francijā, Norvēģijā.

Pēc Latvijas pilnīgas pievienošanas PSRS 1940.gada 5.augustā Latvijas PSR Ministru kabinets 8.augustā pieņēma lēmumu par Latvijas pārstāvniecību ārzemēs darbības izbeigšanu. Tika noteikts, ka lēmums ir spēkā no 6.augusta, jo PSRS Augstākās Padomes 7.sesijas 1940.gada 5.augusta lēmums paredzēja izbeigt Latvijas sūtniecību, misiju un konsulātu darbību vienlaicīgi ar "uzņemšanu

PSRS". Latvijas pārstāvniecībām savus arhīvus un īpašumus uzdeva nodot PSRS pārstāvniecībai vai konsulātam attiecīgajā valstī. Konsulārajām pārstāvniecībām par darbības izbeigšanu bija jāpaziņo arī vietējām iestādēm.

No 186 Latvijas goda konsulārajām pārstāvniecībām 128 izbeidza savu darbību 1940.gada augustā.. Līdz ar to 17 Eiropas, 3 Āzijas valstīs, kā arī Kubā (Vidusamerika) un Ēģiptē (Āfrika) vairs nebija neviena Latvijas goda konsulāta.

Neatziņot Latvijas Republikas neatkarības vardarbīgu likvidēšanu un neuzskatot Latvijas PSR valdības un trešās valsts (PSRS) direktīvas par juridiski saistošām, Otrā pasaules kara laikā un pirmajā pēckara desmitgadē 58 Latvijas goda konsulārās pārstāvniecības turpināja darboties 8 valstīs: ASV, Austrālijā, Beļģijā, Brazīlijā, Īrijā, Kanādā, Lielbritānijā (ar protektorātiem, domīnijām un kolonijām), Norvēģijā.

Gadiem ritot, goda konsulu institūts skaitliski samazinājās: 1946.gadā Lielbritānijā un Britu nāciju sadraudzības valstīs darbojās 50 goda konsulārie pārstāvji, bet 1975.gadā – 32; ASV piecdesmito gadu sākumā (pēc nepilniem datiem) bija 5 goda konsulārie pārstāvji, bet vēlāk rosīgi darbojās tikai Leo Andersons (1932 – 1987) un Aivars Jerumanis (1987 – 1992) Losandželosā. Austrālijā (Melburnā) 1979.gadā par goda vicekonsulu iecelts Emīls Dēliņš 1982.gadā kļuva par goda konsulu, bet 1992.gadā – par goda ģenerālkonsulu. Šo posteni E.Dēliņš ieņēma arī tagad.

Latvijas okupācijas gados goda konsulāros pārstāvjus, tāpat kā diplomātiskos, iecēla sūtnis un karjeras ģenerālkonsuls Lielbritānijā Kārlis Zariņš, pamatojoties uz viņam dotajām Ministru kabineta 1940.gada 17.maija ārkārtējām pilnvarām. Lēmums par pilnvarām tika pieņemts Latvijai draudīgos starptautiski politiskajos apstākļos: Otrais pasaules karš jau bija sācies, un Latvijā kopš 1939.gada beigām atradās PSRS militārās bāzes. Pilnvaras deva tiesības Kārlim Zariņam aizstāvēt Latvijas intereses visās valstīs (izņemot Igauniju, Lietuvu, Somiju, Zviedriju, Vāciju un PSRS); dot saistošus rīkojumus Latvijas pārstāvniecībām; rīkoties ar pārstāvniecību naudas līdzekļiem un mantu; atstādināt no amata sūtņus; atcelt un pārcelt pārstāvniecību darbiniekus un likvidēt pārstāvniecības (izņemot sūtniecību ASV). Rietumu pasaules valstis neatzina Latvijas valsts iekļaušanu PSRS *de iure* un piekrita Latvijas diplomātu un konsulu turpmākajai darbībai. Atkarībā no tā, kāda bija tās vai citas valsts nostāja jautājumā par Latvijas okupāciju *de facto*, Latvijas diplomāti darbojās vai nu pilnā oficiālā statusā vai ierobežoti – personīgā diplomātiskajā statusā. Arī goda konsulu statuss bija ierobežots. Pēc 1940. gada goda konsulāros pārstāvjus daudzās valstīs varēja iecelt vai nu goda konsula vietas izpildītāja (v.i.) vai goda vicekonsula v.i. amatā (*acting consul*, *acting viceconsul*). Tikai divas valstis – ASV un Austrālija – atzina Latvijas goda konsulārās pārstāvniecības bez ierobežojumiem, piekritot goda konsulu un vicekonsulu iecelšanai.

Pēc Kārļa Zariņa nāves 1963.gadā Rietumu valstīs darbojošies Latvijas diplomāti no sava vidus izraudzīja Latvijas diplomātiskā un konsulārā dienesta vadītāju. Šīs funkcijas līdz Latvijas neatkarības atgūšanai 1991.gadā pildīja Latvijas sūtniecības vadītāji, pilnvarotie lietveži ASV – valstī, kas nekad netika atzinusi Latvijas inkorporāciju PSRS ne *de facto*, ne *de iure*.

Pavisam no 1942. līdz 1991.gadam ASV, Lielbritānijā un Sadraudzības valstīs, Austrālijā, Kanādā tika iecelti vairāk nekā 40 goda konsulāro pārstāvju. Pastāvot Latvijas okupācijai, viņu pamatuzdevums bija aizstāvēt Latvijas pilsoņu intereses mītnes zemē un aiz tās robežām, ar sava konsulārā apgabala esamību atgādināt sabiedrībai par Latvijas valsts starptautiski tiesisko tālāk pastāvēšanu.

Silvija Križevica

Ārlietu ministrijas

Dokumentācijas pārvaldības departamenta

Arhīva nodaļas speciāliste

2002. gada decembrī, materiāls papildināts 13.05. 2003.

Rakstā minēto skaitlisko datu avoti:

Ārlietu ministrijas darbība 1925.g. Rīga, 1925.

Latvija desmit gados. Rīga, Jubilejas komisijas izdevums, 1928.gada 18.novembrī.

Latviešu konversācijas vārdnīca.- 9.sēj.-Rīga, 1933, 17464.-17480.sleja.

Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvības ārzemēs. Ārlietu ministrijas izdevums. Rīga, 1933.

Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums. 17.burtnīca, 24.08.1940, 222.-225.lpp.

Latvijas Valsts vēstures arhīva zinātnisko darbinieku Ē.Jēkabsona un V.Ščerbinska sastādītais saraksts "Latvijas konsulārie pārstāvji ārvalstīs. 1918.-1991." Npublicēts. Izmantots ar autoru atļauju.

<https://www.mfa.gov.lv/lv/latvijas-goda-konsularas-parstavniecibas-arvalstis-1918-1991>